Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar
Környezettudományi doktori iskola, Természetvédelmi ökológia program
Programvezető: Prof. Dr. Gallé László

Szűts Tamás

PROBLEMATIKUS NYUGAT-AFRIKAI UGRÓPÓK-NEMEK (ARANEAE: SALTICIDAE) TAXONÓMIAI REVÍZIÓJA

Ph.D. értekezés tézisei

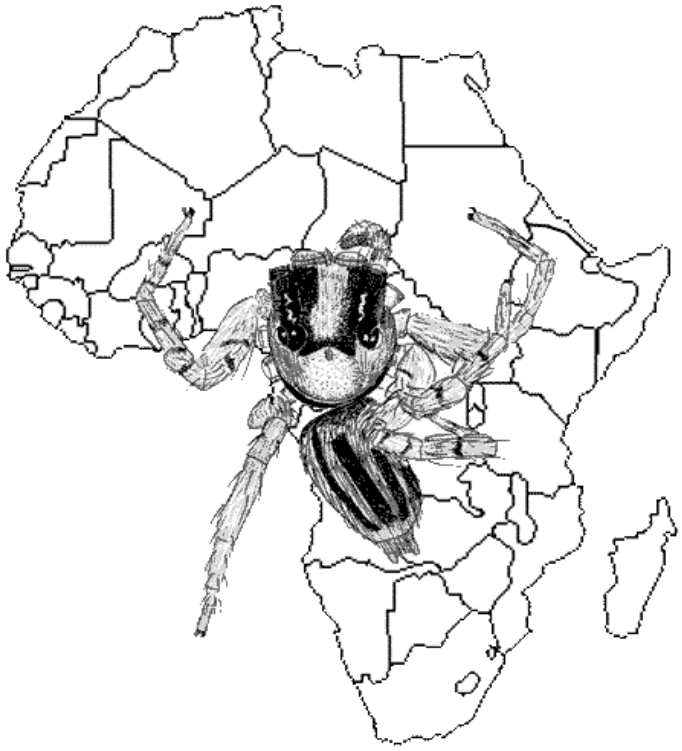

Témavezető:
Dr. Mahunka Sándor, Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest

Külső konzulens:
Dr. Wanda Wesołowska, Wrocław University, Wrocław

SZTE Ökológiai Tanszék
Szeged
2004

BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉSEK

Az ugrópókok (Salticidae) mai ismereteink szerint a legnagyobb fajszámú pókcsalád. Mintegy 5000 faj tartozik ide, melyek könnyen felismerhetők a zömök előtest függőleges, arci részén található, első szemsor nagy középszemeiről. A legtöbb fajuk a cserje- vagy lombkoronaszintben él, és ott folytat kóborló életmódot. Sok fajuk táplálékspecialista, mint például a hangyaevők, a termitofágok, vagy a más pókokkal táplálkozó araneofágok. Néhány génusz fajai fogóhálót készítenek, és vannak olyan hálókészítők is, melyek alternatív zsákmányként ezekkel a hálókészítő fajokkal táplálkozó hálóinvazív araneofágok.

Rokonsági kapcsolataik azonban még mindig nem tisztázottak. Mai ismereteink szerint, úgy tűnik, hogy a Clubionidae, Anyphaenidae vagy a Corinnidae lehetnek az ugrópókok legközelebbi rokonai. A Clubionidae és az Anyphaenidae családokat a „spigot”-ok hiánya miatt (melyek az *Eburneana* és *Tarne* nemeknél nem hiányoznak), míg a Corinnidae családot a *Humua takeuchii* ONO, 1987 faj „salticoid” szeme alapján vélik az ugrópókok testvércsoportjának.

Bár a *salticidák* világszerte hatalmas egyed- és fajszámban képviseltetik magukat, a trópusi területeken érik el a legnagyobb diverzitásukat. A család trópusi, meghatározott egyedei furcsamód azonban, a gyűjteményekben viszonylag ritkák – talán ez az egyik oka, hogy ennyire kevéssé ismerjük őket.

A fajok 40%-a csak egy gyűjteményben, míg az ötöde egy gyűjteményben sem található, vagyis pusztán „papíron” létezik.

Afrikából eddig körülbelül 120 nemet írtak le, de ezek egyötödét még senki sem látta (a ma élő kutatók közül), a génuszok fele revízióra szorul, és a nemek 40%-a pusztán az eredeti leírásból ismert. Mivel nehéz őket meghatározni, a gyűjtemények fajszáma nemigen nő, összehasonlító anyag híján a határozás is jóval nehezebb. Ebből az ördögi körből csak alapos kutatómunka, típusvizsgálat és redeszkripciók segítségével lehet kitörni.

Kutatásaim nehezen azonosítható ugrópók-nemek tanulmányozására irányultak, Nyugat-Afrikában gyűjtött példányok alapján. Célom, a jövőbeli kutatások egyik feltételének számító génusz-azonosítás megkönnyítése volt, hiszen a taxonómiai, faunisztikai munkák jelenleg csak külön energiabefektetéssel – az összes génusz ismeretében végezhetők el. A génuszok azonosítását elsősorban a nem, vagy nehezen alkalmazható génusznevek (*Alfenus*, *Depreissia, Saraina*, *Thiratoscirtus*, *Tarne*) tisztázásával, névvel nem rendelkező csoportok bemutatásával és elnevezésével (*Eburneana*, *Tomoccida*) szeretném lehetővé tenni, mely munka során tizenegy, a tudományra új faj leírását közlöm. A további kutatásokat Nyugat-Afrika összes nemének, és a velük foglalkozó szakirodalom jegyzékével, valamint egy illusztrált határozókulcs elkészítésével szeretném megkönnyíteni. A génuszlistában mintegy nyolcvan nyugat-afrikai ugrópók-nemet sorolok fel, míg a határozókulcs 58 nemet tartalmaz.

ANYAG ÉS MÓDSZER

1. Gyűjtemények

Összesen 6 gyűjteményt látogattam meg (Tervuren, Párizs, Wrocław, Koppenhága) vagy kértem meg (Bécs, London), hogy küldjenek anyagot vizsgálat céljából. Elsősorban típusokat vizsgáltam meg, de nem határozott anyagokat (ún. „indet.”) is vizsgáltam a munkám során.

2. Vizsgálat

A példányokat sztereómikroszkóp és fénymikroszkóp segítségével vizsgáltam melyeken rajz- és fotófeltét is volt. Főleg a párzószervek vizsgálatához használtam fénymikroszkópot, míg a testi, vagy szomatikus bélyegeket sztereomikroszkóp segítségével tanulmányoztam. Az állatokról rajzokat és digitális képeket, valamint egyes esetekben (ahol a nagyobb egyedszám ezt lehetővé tette) szkenning elektronmikroszkópos felvételeket is készítettem (Tervurenben és Koppenhágában).

3. Mikroszkópi preparátumok

A nőstények ivarszerveit boncolás után metil-szalicilátban áztatva vizsgáltam, a hímek párzószerveit pedig alkoholban. Igyekeztem mindig reverzibilis macerálást végezni, hogy a vizsgálatokat mások is megismételhessék. A párzószervekből ideiglenes preparátumot készítettem, majd a vizsgálatok után egy apró üvegfiolában a példány mellé helyeztem.

EREDMÉNYEK

Munkám során összesen 8 „*problematikus*”, nehezen azonosítható nemet revideáltam. A leírásokat rövid elemző értékelés követi, így a dolgozat „Diszkusszió” része 9 részre oszlik (a 9. rész a génuszlista után található).

- Revideáltam az *Alfenus* nemet. A két fajból (*A. calamistratus*, *A. chrysophaeus*) álló génusz mindössze 3 példány alapján ismert, melyeket megvizsgáltam. A fajokat leírással, valamint a felismerést lehetővé tevő rajzokkal dokumentálom.
- Új *Bristowia* fajt írtam le (*B. africana*) a Kongói-medencéből. Az eddig monotipikus orientális nemet első ízben mutattam ki Afrika területéről. A *Bristowia* típusfaját, valamint az új fajt leírással és rajzokkal illusztrálom.
- A *Depreissia myrmex* második ismert egyedét találtam meg. A *Depreissia* típusfaját, leírással valamint rajzokkal dokumentálom. Lokalizáltam a faj típuslelőhelyét.
- Az *Eburneana*, a tudományra új génusz és három új fajának (*E. scharffi*, *E. magna*, *E. wandae*) leírását, valamint a felismeréshez szükséges rajzokat és a génusz elterjedését dokumentálom.
- A monotipikus, eddig pusztán nőstények alapján ismert *Saraina* génusz ismeretlen hímjeinek a leírását közlöm, az első alkalommal. A génusz típusfaját (*S. rubrofasciata*) és a nemet leírások és rajzok alapján is bemutatom.
- A *Tomoccida*, a tudományra új, monotipikus génusz és típusfajának (*T. mwi*) leírását, valamint a felismeréshez szükséges rajzokat közlöm.
- A monotipikus *Tarne* génusz eddig nem megfelelően illusztált típusfajának leírását közlöm. Ez a génusz első, teljeskörű revíziója. Új biogeográfiai adatokat szolgáltatok a nem elterjedéséhez.

- Revideáltam a *Thiratoscirtus* nemet. A génuszt a *Bacelarella* BERLAND & MILLOT, 1941 szenior szinonímjának javaslom, szomatikus és kopulatív bélyegek alapján. Hat új kombinációt javaslok a *Bacelarella* fajok részére.
- A *Bacelarella tentativa* SZŰTS & JOCQUÉ, 2001 fajt a *Thiratoscirtus versicolor* SIMON, 1902 junior szinonímjának javaslom.
- Hét, a tudományra új faj leírását közlöm, melyek közül öt (*T. conjugans* (SZŰTS & JOCQUÉ, 2001); *T. dracula* (SZŰTS & JOCQUÉ, 2001); *T. iactans* (SZŰTS & JOCQUÉ, 2001); *T. pavida* (SZŰTS & JOCQUÉ, 2001); *T. tanohi* (SZŰTS & JOCQUÉ, 2001) már érvényes fajnév, kettő (*T. christineae* SZŰTS, sp. n.; *T. jocquei* SZŰTS, sp. n.) leírása pedig folyamatban van.
- A 15 nominális fajból 12 faj leírását közlöm (*T. capito* SIMON, 1903; *T. christineae* SZŰTS, sp. n.; *T. conjugans* (SZŰTS & JOCQUÉ, 2001); *T. dracula* (SZŰTS & JOCQUÉ, 2001); *T. fradei* BERLAND & MILLOT, 1941; *T. iactans* (SZŰTS & JOCQUÉ, 2001); *T. jocquei* SZŰTS, sp. n.; *T. pavida* (SZŰTS & JOCQUÉ, 2001); *T. tanohi* (SZŰTS & JOCQUÉ, 2001); *T. torquatus* SIMON, 1903; *T. versicolor* SIMON, 1902), míg a maradék háromból kettőt (*T. fuscorufescens* STRAND, 1906; *T. niveimanus* SIMON, 1886) *nomina dubiává* nyilvánitok.
- A 12 leírt faj számára a könnyebb áttekinthetőség érdekében határozókulcsot készítettem, valamint a párzószerveiket összehasonlító táblákon mutatom be.
- A génusz szomatikus és párzószervi jellegzetességeit szkenning elekron mikroszkópos felvételekkel is bemutatom.
- Elkészítettem Nyugat-Afrika legteljesebb annotált génuszlistáját, mely 80 nemet tartalmaz, a hozzáfűzött megjegyzésekkel együtt.
- Elkészítettem a nyugat-afrikai ugrópók-nemek első határozókulcsát, mely 58 génuszt tartalmaz. A kulcsok dichotómikusak, és mindegyik esetében kép, vagy rajz segíti a döntést. A kulcsokat angol nyelvre is lefordítottam.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

Cikkek:

SZŰTS, T. (2000) An Afrotropical species, *Asemonea stella* (Araneae: Salticidae) found in Australia. *Folia entomologica hungarica* **61**: 61-63.

SZŰTS, T. & JOCQUÉ, R. (2001) New species in the genus *Bacelarella* (Araneae: Salticidae) from Côte d`Ivoire. *Annals Musée Royal de l'Afrique Centrale (Sciences Zoologiques)* **285**: 77-92.

JOCQUÉ, R. & SZŰTS, T. (2001) *Bacelarella* (Araneae: Salticidae) in eastern Côte d`Ivoire: salticid radiation in a poorly lit enviroment. *Annals Musée Royal de l'Afrique Centrale (Sciences Zoologiques)* **285**: 93-100.

SZŰTS, T. (2001) Description of a new *Goleba* species from the African continent (Araneae: Salticidae). *Annals Musée Royal de l'Afrique Centrale (Sciences Zoologiques)* **285**: 111-116.

WESOŁOWSKA, W. & SZŰTS, T. (2001) A new genus of ant-like jumping spiders from Africa (Araneae: Salticidae). *Annales Zoologici* (Warsawa) **51** (4): 523-528.

SZŰTS, T. & AZARKINA, G. (2002) Redescription of *Aelurillus subaffinis* Caporiacco, 1947 (Araneae: Salticidae). *Annales Historico-naturales Musei Nationalis Hungarici* **94**: 209-216.

SZŰTS, T. (2003) A new species of *Eburneana* WESOŁOWSKA & SZŰTS with notes on the biogeography and morphology of the genus (*Araneae: Salticidae*). *Genus* **14** (3): 419-424.

SZŰTS, T. & WESOŁOWSKA, W. (2003) Notes on *Depreissia myrmex* Lessert, 1942 (Araneae: Salticidae). *Folia entomologica hungarica* **64**: 345-347.

WESOŁOWSKA, W. & SZŰTS, T. (2003) A new species of *Asemonea* from equatorial Africa (Araneae: Salticidae: Lyssomaninae). *Folia entomologica hungarica* **64**: 59-62.

Egyéb publikációk:

SZŰTS, T. & JOCQUÉ, R. (2000) „*Bacelarella* (Araneae, Salticidae) in Eastern Côte D'Ivoire: salticid radiation in a poorly lit environment" *In*: Toft, S. (ed.): *Abstracts Volume, XIXth European Colloqium of Arachnology, Århus, Denmark*, p. 121.

SZŰTS, T. & SCHARFF, N. (2002) „Notes on the afromontane salticid genus *Tomocyrba* Simon, 1900 (Araneae: Salticidae)" *In*: Szinetár Cs. & Samu, F. (eds): *Abstracts Volume, XXth European Colloqium of Arachnology, Szombathely, Hungary*, p. 119.

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ NEM KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

Cikkek:

SZŰTS, T. & JOCQUÉ, R. (2001) A revision of the afrotropical spider genus *Palfuria* (Araneae: Zodariidae). *Journal of Arachnology* **29**: 205-219.

SZŰTS, T. (2002) Remarks on the genus *Corambis* Simon, 1901 (Salticidae: Araneae). *Folia entomologica hungarica*. **63**: 23-31.

SZŰTS, T. (2002) Description of a new horned jumping spider species, *Thorelliola mahunkai* (Araneae: Salticidae) from New Guinea. *Folia entomologica hungarica* **63**: 17-22.

SZITA, É., SZINETÁR, CS. & SZŰTS, T. (2002) Faunistical investigations on the spider fauna (Araneae) of the Fertő-Hanság National Park. In: Mahunka, S. (ed.) *Fauna of the Fertő-Hanság National Park.* Hungarian Natural History Museum, Budapest. pp. 231-244.

SZŰTS, T. (2003) New species of *Agorius* THORELL, 1877 (Araneae: Salticidae) from New Guinea. *Acta zoologica hungarica* **49**(1): 61-69.

SZŰTS, T., SZINETÁR, CS., SAMU, F. & SZITA, É. (2003) Check list of the Hungarian Salticidae with biogeographical notes. *Arachnologische Mitteilungen* **25**: 45-61.

SZŰTS, T. (2003) On remarkable jumping spiders (Araneae: Salticidae) from Papua New Guinea. *Folia entomologica hungarica* **64**: 41-57.